

Зінчук Н. А.

м. Київ

ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МЕНЕДЖМЕНТУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті здійснюється обґрунтування структури професійних особистісних якостей майбутнього менеджера та рекомендації щодо їх розвитку за умов компетентнісного підходу у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: *менеджер, компетентність, особистісні якості, аналітична діяльність.*

Постановка проблеми

Вступ. Ефективна та раціональна діяльність сучасного управлінця великою мірою залежить від надбаних професійних здібностей, які складають зміст його функціональної компетентності. Особливого значення ця проблема набуває в умовах швидких змін зовнішнього середовища у політичних, соціальних та економічних аспектах.

Фахова підготовка майбутнього менеджера у вищому навчальному закладі є складним процесом його професійного зростання, у якому значну увагу слід приділити розвитку й удосконаленню особистісних професійних якостей. Це підтверджують численні дослідження українських і закордонних педагогів і психологів, а саме: Т. Бірюкової, О. Бойка, С. Будника, Л. Возняк, Л. Гелюх, Г. Єрмолаєвої, М. Заворочай, Г. Канюка, Н. Кисільової, Л. Колесніченко, Г. Кот, С. Редька, С. Тарасової, А. Тихончука, В. Уліча, В. Шевченко, О. Щотки, Г. Юркевич і багатьох інших.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що здатність до управлінської діяльності охоплює: особистий досвід, інтуїцію, імпровізацію, професійні знання, здібності, навички і вміння (за спостереженням С. Редько [6, 7]); інтелектуальний потенціал, потенціал ділового спілкування, потенціал ефективності керівництва, потенціал особистої ефективності, потенціал групової роботи, потенціал знань, потенціал відносин, етичний потенціал, світоглядний потенціал, комунікативний потенціал, педагогічний потенціал, потенціал саморозвитку, творчий потенціал та інші (за висновками Г. Кот) [5, 7].

На успішність професійного становлення менеджера істотно впливає розвиток самої особистості майбутнього фахівця з управління. У своїй дисертаційній роботі науковець Л. Колесніченко зазначила, що «особистість менеджера постає важливим фактором успішності управлінської діяльності, адже її індивідуально-психологічні властивості, мотиви, ставлення, позиція тощо впливають на бажання та можливості виходити за межі ситуації, змінювати її та своє місце у ній» [4, 7].

Г. Юркевич виділила найбільш значущі якості менеджера, які обґрунтувала під час свого експериментального дослідження [8, 11]:

1. Якості, що характеризують ставлення менеджера до себе й свого саморозвитку: а) вольові якості — наполегливість, рішучість, впевненість у собі, зібраність, витримка, стресостійкість і т.ін.; б) емоційно-динамічні якості — почуття гумору, життєрадісність, оптимізм і т.ін.; в) інтелектуальні якості — логічність мислення, критич-

ність, винахідливість, компетентність і т.ін.; г) якості, що характеризують загальний стиль поведінки та діяльності менеджера — відповідальність, самостійність, організованість, послідовність, здатність до ризику та ін.

2. Якості, що характеризують ставлення менеджера до колег, підлеглих і системного оточення — комунікабельність, візуальність, уважність, контактність, справедливість, авторитетність, вимогливість, емпатія та ін.

3. Якості, що характеризують ставлення менеджера до управлінської діяльності та розв'язання управлінських завдань — високий професіоналізм, творчий характер праці, почуття нового, почуття ситуації, масштабність мислення та ін.

Крім того, суттєвий науковий доробок дослідниці полягає і у виокремленні основних об'єктивних і суб'єктивних стартових умов управлінського розвитку: базове навчання, накопичення неформального управлінського досвіду, тип переходу до управлінської діяльності, сім'я, здоров'я, характер, самовизначення і пов'язаний з ним інтегральний показник — готовність до управлінської діяльності [8, 9].

Отже, в структурі особистості компетентного менеджера останнє поняття являє собою сукупність професійно значущих цінностей, способів та прийомів управлінської діяльності, що дають можливість менеджеру проектувати свою професійну діяльність і реалізовувати проект на технологічному рівні через розв'язання управлінських завдань (М. Заворочай [3, 9]); виражає прагнення фахівця на основі наявних професійних знань, умінь, професійної спрямованості й особистісних якостей успішно розв'язувати завдання з управління (В. Уліч [7, 15]); складається з особистісної, професійної, психологічної та інших видів готовності та включає його переконання, погляди, мотиви, почуття, ставлення до управлінської діяльності, особистісні, професійні, вольові й інтелектуальні якості, знання про об'єкт цієї діяльності й оволодіння технологією її реалізації, а також досвід практичного застосування (О. Бойко [2, 21]).

У системі вітчизняної вищої освіти Т. Бірюковою виділені специфічні риси, що сприяють розвитку менеджера-професіонала, а саме: особистісно орієнтований підхід, що ґрунтується на принципах створення атмосфери поваги між учасниками навчально-виховного процесу, проблемності навчання та критичності мислення студентів, використання досвіду й знань тих, хто навчається; формування практичного, творчо орієнтованого мислення; врахування рівня готовності до сприйняття нової інформації, до активності, ініціативності та самостійності; забезпечення співробітництва і діалогу викладачів і студентів [1, 15]).

Здійснений аналіз наукової літератури підтвердив, що актуальною є проблема професійного зростання сучасного фахівця з менеджменту за рахунок системи професійних знань, умінь і навичок, особистого досвіду, самостійності та творчості у розв'язанні управлінських завдань, психологічної готовності до роботи з персоналом, рівня розвитку особистісних якостей, розгляд яких є *метою* цієї статті.

Виклад основного матеріалу

Експериментальне дослідження професійного зростання майбутніх фахівців спеціальності «Менеджмент організацій» відбувалося на заняттях із дисциплін «Ста-

стика», «Теорія економічного аналізу» та «Фінансовий менеджмент», де відбувалося спостереження за формуванням професійної аналітичної компетентності під час навчальних занять і самостійної позааудиторної діяльності.

У дослідженні велике значення було приділене аспекту усвідомлення студентами значущості аналітичної компетентності в управлінській діяльності, тобто цілісності уявлення про управлінську діяльність, значущості аналітичної компетентності у формуванні професіоналізму сучасного менеджера, усвідомлення перспективи кар'єрного зростання менеджера, підготовленого до аналітичної діяльності, обізнаності з можливостями застосування отриманого у закладі освіти досвіду з аналітичної діяльності.

Було встановлено, що готовність до професійної управлінської діяльності може бути сформованою за умови врахування ставлення майбутніх фахівців до навчального процесу; студенти мають бути задоволені навчанням, позитивно ставитися до процесу формування професійних якостей і мати достатній рівень довіри до можливості становлення професіоналізму з аналітичної діяльності під час навчання у закладі освіти.

Психологами доведено, що не менш важливим при цьому є визначення вектору спрямованості особистості студента-менеджера (на себе, на взаємодію, на розв'язання професійних завдань). Вектор спрямованості особистості стало можливим визначити завдяки методиці, розробленій чеськими психологами В. Смекалом і М. Кучером.

Компетентний фахівець, а тим більше у галузі управління людьми, повинен мати достатній рівень самостійності — прагнення та уміння самостійно мислити, порівнювати, виділяти головне, знаходити власне нестандартне розв'язання професійних завдань, мати незалежність судження.

Характеристика особистості майбутнього менеджера доповнюється рівнем володіння знаннями, продуктивністю виконання практичних фахових завдань, досвідом управлінської діяльності, рівнем розвитку аналітичного мислення, творчої активності. У цьому контексті найбільш суттєвим є чітке розуміння студентом сутності розглядаємих проблем, уміння правильно обирати потрібні для розв'язку завдань методи та засоби, забезпечення почуття відповідальності за можливі наслідки управлінського рішення.

Когнітивний бік цього явища доповнюється адекватним відтворенням теоретичного матеріалу, представленням його у скороченому та розширеному вигляді, складанні плану та виділенні складових частин інформації, поясненні сутності та змісту понять, що вивчаються, доведенні та переконанні у правильності та доцільності власних аргументів, готовності застосувати здобуті знання у практичних діях.

Сформованість знань є результатом дії професійного мислення, що допомагає майбутньому фахівцю з управління отримувати професійний досвід завдяки власному усвідомленню певних фактів, причинно-наслідкових зв'язків, передбаченню. Передумовами формування професійного мислення є інтелектуальна складова, загальний і професійний світогляд, життєвий досвід, інтуїція та раціональність. У процесі формування аналітичної компетентності у студентів-менеджерів перевага віддавалася логічним прийомам — аналізу, синтезу, порівнянню, абстрагуванню, конкретизації, узагальненню.

Елемент творчості теж стає невід'ємним компонентом професіоналізації особистості сучасного управлінця. Творча діяльність у сфері менеджменту може мати вияв

вияв у гнучкості розуму, оригінальності, нестандартності, генерації нових ідей та проєктів, спрямованості на пошуки нових підходів до розв'язання професійних завдань, здійсненні нововведень.

Одним із показників професійного зростання майбутнього менеджера ми виділили також адекватну самооцінку, під якою ми розуміємо правильне оцінювання майбутнім менеджером своїх здібностей, можливостей саморозвитку, знань, умінь, професійних рис, важливих для управлінської діяльності. Сенс оцінювання полягав у зіставленні тих результатів, які є на цей момент, з тими, що мають бути (з певним зразком, еталоном). При цьому важливо було з'ясувати співвідношення між реальним «Я» та ідеальним «Я», щоб спрямувати свою діяльність до вершин професіоналізму.

З метою розвитку описаних вище професійних особистісних якостей у нашому дослідженні були виділені такі основні положення, на яких будувалася взаємодія викладача і студентів-менеджерів. По-перше, процес формування аналітичної компетентності будувався на рівноправній, активній суб'єкт-суб'єктній взаємодії усіх його учасників; сам викладач (досвідчений у питаннях управлінської аналітики, компетентний, відповідальний) мав пробудити навчально-пізнавальний інтерес у студентів до аналітичних досліджень, активізувати усі види їхньої діяльності та дати поштовх до самостійних творчих пошуків і саморозвитку.

По-друге, на педагога покладалося завдання усвідомити й довести до аудиторії позитивне ставлення до ролі та значення навчальних дисциплін в управлінській підготовці студентів, ввести й описати зміст аналітичної компетентності менеджерів-професіоналів, указати особливості розвитку її складових, роз'яснити студентам програму вивчення курсів і передбачувані результати засвоєння окремих розділів (тем); відібрати та структурувати основні знання, уміння, навички, якими студенти повинні оволодіти протягом експериментального періоду.

По-третє, до технології формування аналітичної компетентності також пред'являлись такі вимоги: обов'язковий зв'язок з конкретною практичною діяльністю; адекватність досягнутому рівню навчально-пізнавального інтересу; науковість; можливість подальших самостійних аналітичних досліджень.

Ціннісне ставлення до оволодіння аналітичними уміннями та навичками, набуття досвіду за умови розвитку логічного мислення та творчості як передумови професійного становлення повинно бути особистісно прийняте і засвоєне студентом-менеджером як основне завдання навчально-виховного процесу досліджуваного етапу.

Залежно від того, як це завдання зрозумів студент, визначався і рівень засвоєння ним навчального матеріалу, розвиток рефлексії власного досвіду з аналітики, критичних суджень, що визначало появу нових професійно важливих якостей особистості.

Без належної педагогічної уваги не кожному з майбутніх управлінців це навчально-пізнавальне завдання здавалось однаково корисним. А тому готовність студента до процесу формування аналітичної компетентності залежала від його життєвого і пізнавального досвіду й оціночного судження про корисність аналітичних умінь і навичок, що сформовані, у майбутній практичній діяльності управлінця.

Для того щоб завдання було прийняте кожним студентом адекватно, потрібен

пізнавальний інтерес; він викликає ціннісне ставлення до аналітичної компетентності, яку потрібно сформувати, сприяє особистісному усвідомленню та прийняттю навчальних цілей, стає визначальним мотивом навчального процесу.

З метою формування пізнавального інтересу, позитивного ставлення та значущості оволодіння якостями аналітичної компетентності пропонувалося таке. Під час викладання навчальних курсів від викладача вимагалось виховати свідоме ставлення до обраного фаху, донести до студентів сучасні вимоги до професіоналізму менеджера, а також потребу у розвитку професійних якостей, що складають аналітичну компетентність.

Перед педагогом ставилося завдання довести до аудиторії майбутніх фахівців з менеджменту позитивне ставлення до ролі та значення дисциплін, що формують аналітичну компетентність в управлінській професійній підготовці, ввести й описати зміст аналітичної компетентності менеджерів-професіоналів, назвати особливості розвитку її складових, роз'яснити студентам програму вивчення курсів і передбачувані результати засвоєння окремих розділів.

При цьому студент — майбутній фахівець з управління повинен був визначити, який зміст аналітичної компетентності він має засвоїти з аналітики і яке це має значення у його професійному становленні; які науки, навчальні дисципліни, теми можуть сформувати аналітичну компетентність; наскільки реально під час професійної підготовки у навчальному закладі оволодіти методиками аналізу для ефективного розв'язання майбутніх професійних завдань. Результатом процесу навчання мало стати виділення аналітичної роботи серед інших видів професійних завдань управлінця та фокусування зусиль на досягненні високого рівня власної аналітичної компетентності.

Немаловажливу роль у цьому випадку відіграє фактор успіху. А для цього компетентний викладач має підтримувати будь-які думки майбутніх фахівців, навіть якщо вони відрізняються від більшості, постійно слідкувати за виробленням впевненості у можливості професійного становлення з обраного напрямку під час професійної підготовки у закладі освіти, спиратися на позитивні емоції, стимулюючи студентів до свідомого вибору.

З метою формування первинного професійного досвіду з аналітики пропонувалося посилити глибину виконуваної самостійної роботи з дисциплін, оскільки, як доведено під час експериментальної роботи з майбутніми менеджерами, формуванню аналітичної компетентності сприяло: робота студентів-менеджерів з корисною професійною інформацією, використання у процесі дослідження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій; поглиблення практичної спрямованості майбутніх фахівців завдяки використанню інформаційних джерел реальної професійної діяльності, тісному зв'язку з професійним світом; розвиток творчих навичок, спеціальних знань із сфер аналітики та менеджменту, комплексних умінь, критичного погляду, навичок самооцінки й потреби у постійному пошуку шляхів удосконалення своєї компетентності.

Із набуттям досвіду розвивається також логічне мислення фахівця. Така взаємодія завжди носить практичний характер та є передумовою формування практичних умінь, що надовго зберігаються у пам'яті спеціаліста, та запорукою професійного роз-

витку на майбутнє.

З метою формування адекватної самооцінки та можливості самоаналізу сформованості власних навчально-професійних досягнень з аналізу пропонувалося допомогти кожному студенту у реалізації наміченої ним індивідуальної траєкторії само розвитку даного напрямку. Результатом навчально-виховного процесу з формування аналітичної компетентності повинні були стати також такі показники, як-то: адекватна самооцінка власним здібностям з аналізу завдяки наданій можливості здійснення постійного моніторингу за рівнем набуття знань і вмінь, володіння засобами самодіагностики стану аналітичної компетентності, відповідальне ставлення до аналітичного курсу як з позиції навчального процесу, так і власного професійного становлення, наявність стійких намірів підвищувати рівень набутих знань, умінь і навичок, зацікавлення у поглибленому вивченні фахових інформаційних джерел з погляду аналітичної методології, визначення шляхів практичного застосування навчального матеріалу у професійній діяльності та виявлення здатності до рефлексії власного досвіду.

Тому педагогічний вплив тут стосувався виховання у майбутнього фахівця відповідного ставлення до самостійності виконання завдань з метою підтримки своєї компетентності на достатньому для роботи рівні; а це вимагало організації навчальної діяльності таким чином, щоб безперервно здійснювати заходи із самоосвіти, самовиховання, самоконтролю, самооцінки.

Самостійне виконання індивідуальних завдань з аналітики продемонструвало студенту, що викладач не є єдиним джерелом професійної інформації, наукових знань. Його призначення — допомогти студенту здобувати знання з інших джерел, навчити його правильно добирати й упорядковувати отриману самостійно інформацію, грамотно аналізувати її на підставі опрацьованих методів аналізу й узагальнювати, скорочувати її, маючи навички складання підсумкових аналітичних документів.

Висновки

Аналіз наукової літератури й експериментальне дослідження на основі формування аналітичної компетентності підтвердили висновок про те, що професійне зростання майбутнього фахівця з менеджменту являє собою складний поступовий процес формування оціночних ставлень до себе та до навколишнього світу, надбання когнітивно-операційного характеру, мислення, досвіду, творчості, що вимагає розвитку й удосконалення особистісних професійних якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірюкова Т. Ф. Болонський імператив підготовки майбутніх менеджерів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук : 09.00.10 / Т. Ф. Бірюкова ; АПН України ; Ін-т вищої освіти. — К., 2006. — 20 с.

2. Бойко О. В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Бойко ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. — К., 2005. — 20 с.

3. Заворочай М. В. Формирование готовности будущих менеджеров к управленческой деятельности : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. пед. наук : 13.00.08 / М. В. Заворочай ; Волгоград. гос. пед. ун-т. — Волгоград, 2003. — 14 с.

4. Колесніченко Л. А. Психологічні особливості саморегуляції у професійній діяльності менеджерів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук: 19.00.07 / Л. А. Колесніченко ; Центральний ін-т післядип. пед. освіти АПН України. — К., 2004. — 20 с.

5. Кот Г. М. Формування психологічної культури керівників загальноосвітніх шкіл у системі післядипломної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук: 19.00.07 / Г. М. Кот ; Центральний ін-т післядип. пед. освіти АПН України. — К., 2004. — 20 с.

6. Редько С. І. Психологічні умови розвитку управлінських здібностей майбутніх фахівців економічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук: 19.00.05 / С. І. Редько / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. — К., 2007. — 19 с.

7. Уліч В. Л. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / В. Л. Уліч / Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. — Хмельницький, 2007. — 20 с.

8. Юркевич Г. Й. Психологічні детермінанти розвитку особистості менеджера: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук: 19.00.05 / Г. Й. Юркевич / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. — К., 1999. — 19 с.

Зинчук Н. А.

ЛИЧНОСТНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО МЕНЕДЖМЕНТУ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье осуществляется обоснование структуры профессиональных личностных качеств будущего менеджера и рекомендации по их развитию в условиях компетентностного подхода в вузах.

Ключевые слова: менеджер, компетентность, личностные качества, аналитическая деятельность.

Zinchuk N. A.

THE PERSONAL DETERMINANTS OF THE FUTURE MANAGERS PROFESSIONAL GROWTH IN HIGH SCHOOL

In the article the foundation of the professional personal characteristics of future managers structure is carried out and recommendations of their development are given, using the competence approach in higher school.

Key words: the manager, competence, personal characteristics, analytical activity.